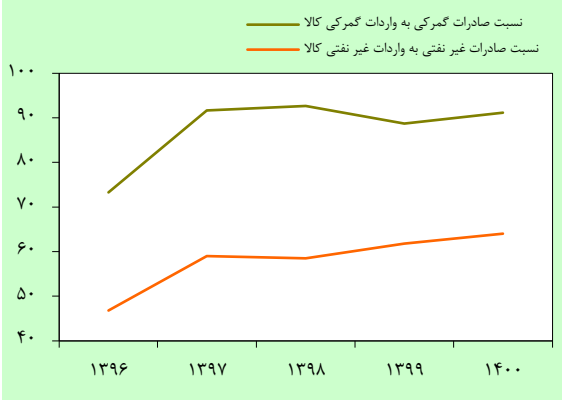
فصل ۱۳ بازرگانی خارجی گمرکی

در سال ۱۴۰۰، به دنبال کاهش محدودیت‌های ناشی از شیوع بیماری کرونا در عرصه تجارت بین‌الملل از قبیل کاهش محدودیت‌های ناظر بر حمل و نقل بین‌المللی کالا و مسافر، فرایند تجارت کالا و خدمات میان کشورها تسهیل گردید و این امر باعث شد تا فعالیت‌های اقتصادی کشورها به میزان قابل توجهی نسبت به سال ۱۳۹۹ افزایش یابد و از رکود خارج شود. علی‌رغم تداوم تحریم‌های مالی و اقتصادی دولت آمریکا، حجم و ارزش بازرگانی خارجی گمرکی کشور در این سال نسبت به سال قبل از آن افزایش یافت.

۱۳-۱- مبادلات تجاری

حجم مبادلات تجاری اقتصاد ایران در سال ۱۴۰۰ در مقایسه با سال قبل از آن از نظر وزنی و ارزشی افزایش یافت. طی این دوره، مجموع ارزش دلاری مبادلات تجاری گمرکی با ۳۸/۰ درصد افزایش به ۱۰۱/۳ میلیارد دلار و مجموع وزنی این مبادلات با ۱۱/۶ درصد افزایش به ۱۶۳/۳ میلیون تن رسید. کسری تراز بازرگانی گمرکی در سال ۱۴۰۰ به رقم ۴/۷ میلیارد دلار رسید که در مقایسه با سال قبل از آن به میزان ۶/۷ درصد افزایش نشان می‌دهد. همچنین، سهم واردات از کل ارزش مبادلات با ۰/۷ واحد درصد کاهش نسبت به سال قبل از آن به ۵۲/۳ درصد رسید. سهم واردات از وزن مبادلات نیز با افزایش ۲/۲ واحد درصدی نسبت به سال قبل از آن به ۲۵/۲ درصد رسید.

نمودار ۱۳- ۱- نسبت‌های صادرات و واردات گمرکی کالا(درصد)

جدول ۱۳-۱- بازرگانی خارجی(بدون نفت، گاز و برق)

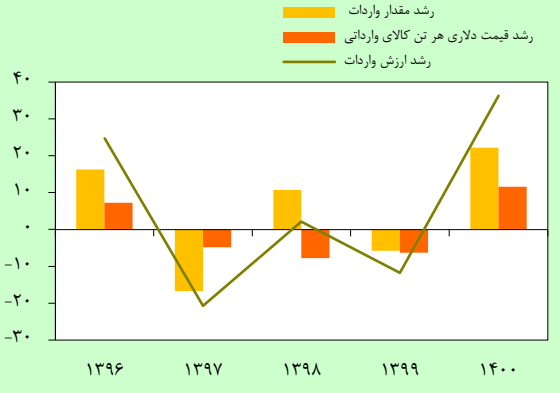
	سال			درصد تغییر		سهم(درصد)	
	۱۳۹۸	۱۳۹۹	۱۴۰۰	۱۳۹۹	۱۴۰۰	۱۳۹۹	۱۴۰۰
ارزش(میلیون دلار)							
۱- واردات	۴۴۰۹۲	۳۸۸۹۰	۵۲۹۹۶	-۱۱/۸	۳۶/۳	۵۳/۰	۵۲/۳
۲- صادرات(۱)	۴۰۸۸۶	۳۴۴۸۵	۴۸۲۹۷	-۱۵/۷	۴۰/۱	۴۷/۰	۴۷/۷
تراز(۱-۲)	-۳۲۰۵	-۴۴۰۵	-۴۶۹۹	۳۷/۴	۶/۷		
جمع کل(۲+۱)	**۸۴۹۷۸**	**۷۳۳۷۶**	**۱۰۱۲۹۴**	**-۱۳/۷**	**۳۸/۰**	**۱۰۰/۰**	**۱۰۰/۰**
وزن(هزار تن)							
۱- واردات	۳۵۸۲۵	۳۳۷۳۰	۴۱۱۹۳	-۵/۸	۲۲/۱	۲۳/۰	۲۵/۲
۲- صادرات(۱)	۱۳۳۳۰۲	۱۱۲۶۱۶	۱۲۲۱۳۷	-۱۵/۵	۸/۵	۷۷/۰	۷۴/۸
جمع کل(۲+۱)	**۱۶۹۱۲۷**	**۱۴۶۳۴۶**	**۱۶۳۳۳۰**	**-۱۳/۵**	**۱۱/۶**	**۱۰۰/۰**	**۱۰۰/۰**

ماخذ: آمار بازرگانی خارجی کشور، گمرک جمهوری اسلامی ایران
۱- بدون احتساب میعانات گازی

۱۳-۲- واردات

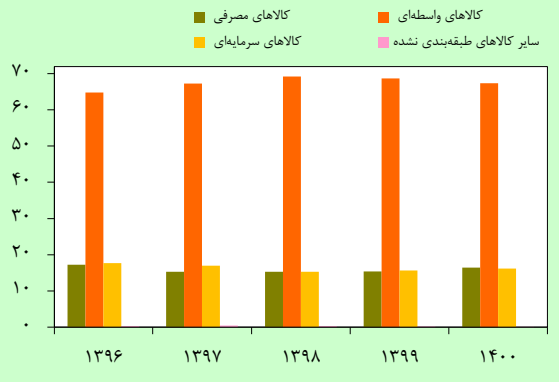
در سال ۱۴۰۰، ارزش سیف واردات گمرکی به ۵۲۹۹۶ میلیون دلار رسید که در مقایسه با سال قبل از آن ۳۶/۳ درصد افزایش نشان می‌دهد. در این سال، وزن کالاهای وارداتی با ۲۲/۱ درصد افزایش نسبت به سال قبل از آن به ۴۱۱۹۳ هزار تن و قیمت هر تن کالای وارداتی با ۱۱/۶ درصد افزایش به ۱۲۸۷ دلار رسید.

نمودار ۱۳-۲- رشد واردات گمرکی کالا(درصد)

طبقه‌بندی کالاهای وارداتی بر حسب نوع مصرف نشان می‌دهد که سهم «مواد اولیه و کالاهای واسطه‌ای» از کل واردات با ۱/۴ واحد درصد تغییر در سال ۱۴۰۰ در مقایسه با سال قبل از آن به ۶۷/۳ درصد کاهش یافت. همچنین، سهم گروه «کالاهای سرمایه‌ای» با ۰/۵ واحد درصد افزایش به ۱۶/۱ درصد و سهم گروه «کالاهای مصرفی» با ۱/۱ واحد درصد افزایش به ۱۶/۵ درصد رسید.

نمودار ۱۳-۳- ترکیب کالاهای وارداتی گمرکی براساس نوع مصرف (درصد)

(میلیون دلار)

جدول ۱۳-۲- ترکیب واردات گمرکی براساس نوع مصرف

	سال			درصد تغییر		سهم(درصد)	
	۱۳۹۸	۱۳۹۹	۱۴۰۰	۱۳۹۹	۱۴۰۰	۱۳۹۹	۱۴۰۰
مواد اولیه و کالاهای واسطه‌ای	۳۰۵۰۵	۲۶۷۳۳	۳۵۶۷۷	-۱۲/۴	۳۳/۵	۶۸/۷	۶۷/۳
کالاهای سرمایه‌ای	۶۷۴۶	۶۰۸۱	۸۵۵۱	-۹/۹	۴۰/۶	۱۵/۶	۱۶/۱
کالاهای مصرفی	۶۷۲۷	۵۹۹۱	۸۷۲۶	-۱۱/۰	۴۵/۷	۱۵/۴	۱۶/۵
کالاهای طبقه‌بندی نشده	۱۱۳	۸۶	۴۲	-۲۴/۲	-۵۱/۴	۰/۲	۰/۱
جمع کل	**۴۴۰۹۲**	**۳۸۸۹۰**	**۵۲۹۹۶**	**-۱۱/۸**	**۳۶/۳**	**۱۰۰/۰**	**۱۰۰/۰**

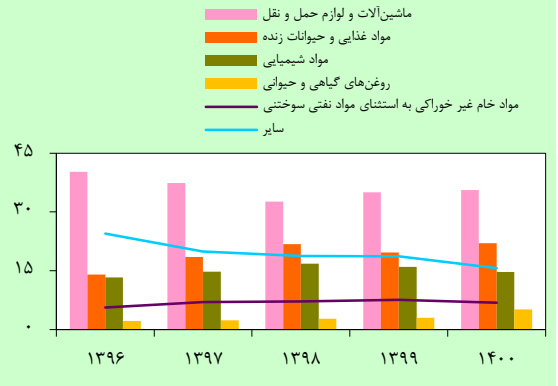
گروه‌های «ماشین‌آلات و لوازم حمل و نقل»، «مواد غذایی و حیوانات زنده»، «مواد شیمیایی» و «مواد خام غیر خوراکی به استثنای مواد نفتی سوختنی» به ترتیب با ۳۵/۶، ۲۲/۰، ۱۴/۷ و ۶/۸ درصد سهم از کل ارزش واردات، اقلام عمده وارداتی سال ۱۴۰۰ را تشکیل دادند. مجموع سهم گروه‌های مزبور از ارزش واردات گمرکی در سال ۱۴۰۰، معادل ۷۹/۲ درصد بود که به میزان ۰/۸ واحد درصد در مقایسه با رقم مشابه سال قبل از آن افزایش داشت.

(میلیون دلار)

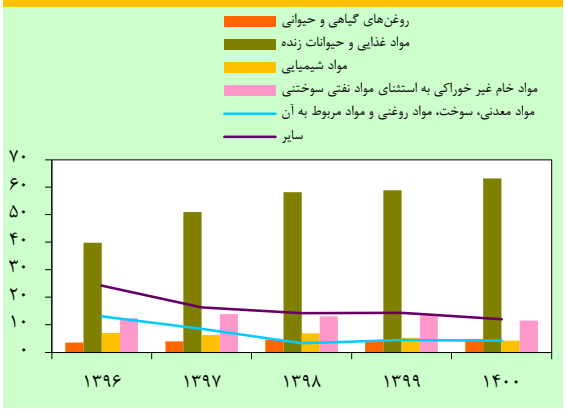
جدول ۱۳-۳- ارزش واردات گمرکی براساس اقلام اصلی تشکیل‌دهنده آن

	سال			درصد تغییر		سهم(درصد)	
	۱۳۹۸	۱۳۹۹	۱۴۰۰	۱۳۹۹	۱۴۰۰	۱۳۹۹	۱۴۰۰
ماشین‌آلات و لوازم حمل و نقل	۱۴۳۷۳	۱۳۶۱۶	۱۸۸۵۴	-۵/۳	۳۸/۵	۳۵/۰	۳۵/۶
مواد غذایی و حیوانات زنده	۹۵۹۶	۷۶۷۲	۱۱۶۸۰	-۲۰/۱	۵۲/۲	۱۹/۷	۲۲/۰
مواد شیمیایی	۷۴۱۹	۶۲۱۶	۷۸۰۲	-۱۶/۲	۲۵/۵	۱۶/۰	۱۴/۷
مواد خام غیر خوراکی به استثنای مواد نفتی سوختنی	۳۱۵۷	۲۹۶۶	۳۶۲۴	-۶/۰	۲۲/۲	۷/۶	۶/۸
سایر	۹۵۴۶	۸۴۲۰	۱۱۰۳۶	-۱۱/۸	۳۱/۱	۲۱/۶	۲۰/۸
جمع کل	**۴۴۰۹۲**	**۳۸۸۹۰**	**۵۲۹۹۶**	**-۱۱/۸**	**۳۶/۳**	**۱۰۰/۰**	**۱۰۰/۰**

نمودار ۱۳-۴- ترکیب کالاهای وارداتی گمرکی از نظر ارزش (درصد)

نمودار ۱۳-۵- ترکیب کالاهای وارداتی گمرکی از نظر وزن(درصد)

در سال ۱۴۰۰، کشورهای امارات متحده عربی، چین، ترکیه، آلمان، روسیه، هند، سوئیس، عراق، انگلیس و هلند در جایگاه اول تا دهم بزرگ‌ترین شرکای تجاری ایران در بخش واردات قرار گرفتند. در سال مورد بررسی، نسبت‌های تمرکز[1] سه، پنج و ده کشور اول از شرکای وارداتی به ترتیب ۶۵/۲، ۷۲/۰ و ۸۴/۰ درصد بود که در مقایسه با سال قبل از آن، نشان‌دهنده افزایش تمرکز واردات در هر سه سطح می‌باشد.

سهم قاره آسیا به عنوان بزرگ‌ترین تامین‌کننده نیازهای وارداتی کشور در سال ۱۴۰۰، نسبت به سال قبل از آن ۲/۱ واحد درصد افزایش یافت و ارزش واردات از این قاره از ۲۹/۹ میلیارد دلار در سال ۱۳۹۹ به ۴۱/۹ میلیارد دلار در سال مورد بررسی رسید. در مقابل، سهم قاره اروپا از کل ارزش واردات کشور در سال ۱۴۰۰ نسبت به سال قبل از آن، به میزان ۲/۵ واحد درصد کاهش یافت. در سال ۱۴۰۰، ارزش واردات کالای گمرکی از قاره اروپا با ۲۰/۵ درصد افزایش به ۹/۸ میلیارد دلار رسید. در این سال، سهم قاره آمریکا از واردات گمرکی ۰/۵ واحد درصد نسبت به سال قبل از آن افزایش یافت و سهم قاره‌های آفریقا و اقیانوسیه تغییر چندانی نداشت.

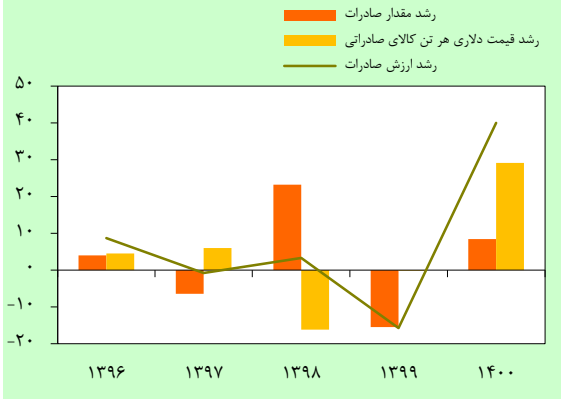
۱- این نسبت‌ها از مجموع سهم سه، پنج و ده کشور اول از کل واردات گمرکی به دست می‌آیند.

در سال ۱۴۰۰، ارزش واردات از کشورهای عضو اسکاپ ۲۷/۱ میلیارد دلار و سهم این گروه از کشورها از کل ارزش واردات ۵۱/۱ درصد بود. همچنین، ارزش واردات کالا از کشورهای عضو اتحادیه اروپا، کشورهای عضو اکو و کشورهای عضو اتحادیه پاپاپای آسیایی به ترتیب به ۶/۵، ۵/۹ و ۲/۰ میلیارد دلار با سهم‌های ۱۲/۳، ۱۱/۲ و ۳/۹ درصد از کل ارزش واردات گمرکی رسید.

۱۳-۳- صادرات[1]

در سال ۱۴۰۰، ارزش صادرات گمرکی با ۴۰/۱ درصد افزایش نسبت به سال قبل از آن به ۴۸/۳ میلیارد دلار و وزن صادرات گمرکی با ۸/۵ درصد افزایش به ۱۲۲/۱ میلیون تن رسید. ارزش صادرات در گروه‌های «کلوخه‌های کانی فلزی» و «کالاهای صنعتی» نسبت به سال ۱۳۹۹ به ترتیب با افزایش ۹۲/۵ و ۵۱/۴ درصدی و ارزش صادرات در گروه «کالاهای سنتی و کشاورزی» با کاهش ۱۲/۵ درصدی مواجه بود. در این سال، ارزش هر تن کالای صادراتی در مقایسه با سال قبل از آن ۲۹/۱ درصد افزایش یافت و به ۳۹۵ دلار در هر تن رسید.

نمودار ۱۳-۶- رشد صادرات گمرکی کالا(درصد)

(میلیون دلار)

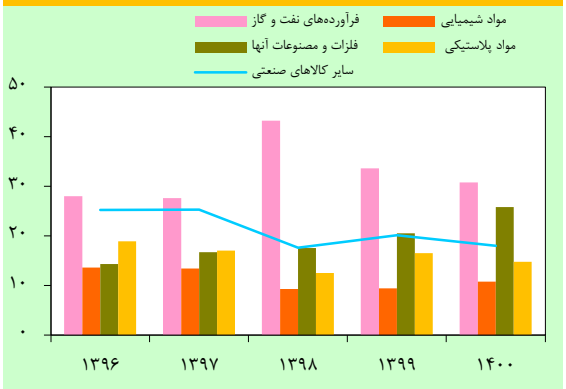
جدول ۱۳-۴- ارزش صادرات گمرکی

	سال			درصد تغییر		سهم(درصد)	
	۱۳۹۸	۱۳۹۹	۱۴۰۰	۱۳۹۹	۱۴۰۰	۱۳۹۹	۱۴۰۰
کالاهای سنتی و کشاورزی	۴۹۷۸	۵۳۰۱	۴۶۳۸	۶/۵	-۱۲/۵	۱۵/۴	۹/۶
کلوخه‌های کانی فلزی	۱۰۸۵	۲۹۱	۵۶۰	-۷۳/۲	۹۲/۵	۰/۸	۱/۲
کالاهای صنعتی	۳۴۷۰۴	۲۸۲۸۸	۴۲۸۲۸	-۱۸/۵	۵۱/۴	۸۲/۰	۸۸/۷
کالاهای طبقه‌بندی نشده	۱۱۹	۶۰۵	۲۷۱	۴۱۰/۱	-۵۵/۱	۱/۸	۰/۶
جمع کل	**۴۰۸۸۶**	**۳۴۴۸۵**	**۴۸۲۹۷**	**-۱۵/۷**	**۴۰/۱**	**۱۰۰/۰**	**۱۰۰/۰**

ماخذ: گمرک جمهوری اسلامی ایران

در سال ۱۴۰۰، ارزش کل صادرات صنعتی حدود ۴۲/۸ میلیارد دلار بود و سهم این گروه از کل ارزش صادرات گمرکی ۶/۷ واحد درصد در مقایسه با سال قبل از آن افزایش یافت و به ۸۸/۷ درصد رسید. بیشترین سهم از صادرات صنعتی مربوط به زیرگروه‌های «فرآورده‌های حاصل از نفت و گاز»، «فلزات و مصنوعات آنها» و «مواد پلاستیکی و اشیای ساخته شده از این مواد» بود.

نمودار ۱۳-۷- ترکیب کالاهای صنعتی صادر شده از نظر ارزش (درصد)

۱ - صادرات گمرکی بدون احتساب میعانات گازی

(میلیون دلار)

جدول ۱۳-۵- ارزش صادرات کالاهای صنعتی

	سال			درصد تغییر		سهم(درصد)	
	۱۳۹۸	۱۳۹۹	۱۴۰۰	۱۳۹۹	۱۴۰۰	۱۳۹۹	۱۴۰۰
فرآورده‌های نفت و گاز	۱۴۹۹۸	۹۵۰۶	۱۳۱۶۰	-۳۶/۶	۳۸/۴	۳۳/۶	۳۰/۷
مواد شیمیایی(آلی و غیر آلی)	۳۲۱۰	۲۶۴۸	۴۵۹۱	-۱۷/۵	۷۳/۳	۹/۴	۱۰/۷
فلزات و مصنوعات آنها	۶۰۶۳	۵۷۹۴	۱۱۰۵۲	-۴/۵	۹۰/۸	۲۰/۵	۲۵/۸
مواد پلاستیکی و اشیای ساخته شده از این مواد	۴۳۳۳	۴۶۵۸	۶۳۲۱	۷/۵	۳۵/۷	۱۶/۵	۱۴/۸
سایر کالاهای صنعتی	۶۱۰۰	۵۶۸۲	۷۷۰۳	-۶/۸	۳۵/۶	۲۰/۱	۱۸/۰
جمع کل	**۳۴۷۰۴**	**۲۸۲۸۸**	**۴۲۸۲۸**	**-۱۸/۵**	**۵۱/۴**	**۱۰۰/۰**	**۱۰۰/۰**

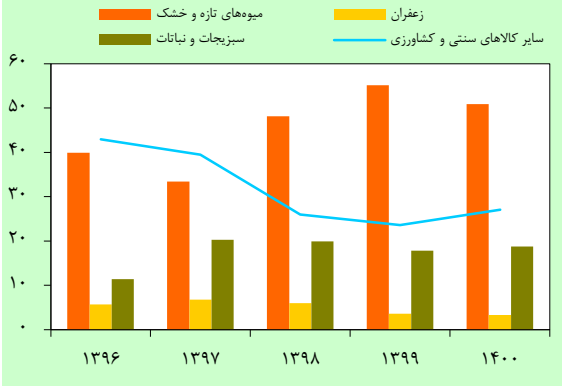
در سال ۱۴۰۰، ارزش صادرات کالاهای سنتی و کشاورزی ۱۲/۵ درصد نسبت به سال قبل از آن کاهش یافت و به حدود ۴/۶ میلیارد دلار رسید. سهم این گروه از کل ارزش صادرات گمرکی نیز با ۵/۸ واحد درصد کاهش به ۹/۶ درصد رسید. در این سال، زیرگروه «میوه‌های تازه و خشک» با ۱۹/۲ درصد کاهش، بیشترین تاثیر را در کاهش ارزش صادرات گروه کالاهای سنتی و کشاورزی در مقایسه با سال قبل از آن داشت.

(میلیون دلار)

جدول ۱۳-۶- ارزش صادرات کالاهای سنتی و کشاورزی

	سال			درصد تغییر		سهم(درصد)	
	۱۳۹۸	۱۳۹۹	۱۴۰۰	۱۳۹۹	۱۴۰۰	۱۳۹۹	۱۴۰۰
میوه‌های تازه و خشک	۲۳۹۴	۲۹۲۰	۲۳۵۸	۲۲/۰	-۱۹/۲	۵۵/۱	۵۰/۸
سبزیجات و نباتات	۹۹۳	۹۴۱	۸۷۰	-۵/۲	-۷/۶	۱۷/۸	۱۸/۸
زعفران	۲۹۷	۱۹۰	۱۵۴	-۳۶/۰	-۱۸/۸	۳/۶	۳/۳
سایر کالاهای سنتی و کشاورزی	۱۲۹۴	۱۲۵۰	۱۲۵۵	-۳/۴	۰/۴	۲۳/۶	۲۷/۱
جمع کل	**۴۹۷۸**	**۵۳۰۱**	**۴۶۳۸**	**۶/۵**	**-۱۲/۵**	**۱۰۰/۰**	**۱۰۰/۰**

نمودار ۱۳-۸- ترکیب کالاهای سنتی و کشاورزی صادر شده از نظر ارزش(درصد)

بررسی اقلام صادراتی براساس طبقه‌بندی بین‌المللی در سال ۱۴۰۰ نشان می‌دهد که به لحاظ ارزش، گروه‌های «مواد معدنی، سوخت، مواد روغنی و محصولات مرتبط»، «مواد شیمیایی» و «مواد غذایی و حیوانات زنده» به ترتیب با ۲۷/۲، ۲۶/۵ و ۱۰/۵ درصد، بیشترین سهم از ارزش صادرات گمرکی را به خود اختصاص دادند. مجموع سهم کالاهای مزبور با ۳/۸ واحد درصد کاهش نسبت به سال قبل از آن به ۶۴/۳ درصد رسید.

گروه‌های «مواد معدنی، سوخت، مواد روغنی و محصولات مرتبط»، «مواد شیمیایی» و «مواد خام غیر خوراکی به استثنای مواد نفتی سوختنی» به ترتیب با ۳۴/۶، ۱۹/۲ و ۹/۴ درصد، بیشترین سهم از وزن محموله‌های صادراتی در سال ۱۴۰۰ را به خود اختصاص دادند. مجموع سهم گروه‌های مذکور از وزن صادرات گمرکی معادل ۶۳/۱ درصد بود که در مقایسه با سال قبل از آن حدود ۱/۴ واحد درصد افزایش نشان می‌دهد.

مقایسه ارزش صادرات و واردات گمرکی گروه‌های کالایی براساس طبقه‌بندی بین‌المللی کالا نشان می‌دهد که ایران در گروه‌های «مواد معدنی، سوخت، مواد روغنی و محصولات مرتبط» و «مواد شیمیایی» صادرکننده خالص و در سایر اقلام، واردکننده خالص بوده است. گروه «مواد معدنی، سوخت، مواد روغنی و محصولات مرتبط» بیشترین تراز مثبت و گروه «ماشین‌آلات و لوازم حمل و نقل» بیشترین تراز منفی را در دوره مورد بررسی داشتند.

(میلیون دلار) **جدول ۱۳-۷- ارزش گروه‌های عمده صادراتی براساس طبقه‌بندی بین‌المللی**

	سال			درصد تغییر		سهم(درصد)	
	۱۳۹۸	۱۳۹۹	۱۴۰۰	۱۳۹۹	۱۴۰۰	۱۳۹۹	۱۴۰۰
مواد غذایی و حیوانات زنده	۵۵۷۳	۵۹۰۸	۵۰۷۴	۶/۰	-۱۴/۱	۱۷/۱	۱۰/۵
مواد معدنی، سوخت، مواد روغنی و محصولات مرتبط	۱۴۹۷۴	۹۴۹۹	۱۳۱۵۵	-۳۶/۶	۳۸/۵	۲۷/۵	۲۷/۲
مواد شیمیایی	۸۳۱۷	۸۰۷۱	۱۲۸۱۵	-۳/۰	۵۸/۸	۲۳/۴	۲۶/۵
ماشین‌آلات و لوازم حمل و نقل	۱۰۶۹	۷۹۳	۱۱۳۵	-۲۵/۹	۴۳/۲	۲/۳	۲/۴
سایر	۱۰۹۵۴	۱۰۲۱۵	۱۶۱۱۹	-۶/۷	۵۷/۸	۲۹/۶	۳۳/۴
جمع کل	**۴۰۸۸۶**	**۳۴۴۸۵**	**۴۸۲۹۷**	**-۱۵/۷**	**۴۰/۱**	**۱۰۰/۰**	**۱۰۰/۰**

توزیع کشوری صادرات نشان می‌دهد که در سال ۱۴۰۰، بیشترین میزان صادرات گمرکی به ترتیب به مقصد کشورهای چین، عراق، ترکیه، امارات متحده عربی، افغانستان، هند، پاکستان، اندونزی، تایلند و عمان انجام شده است. طی سال‌های ۱۳۹۹ و ۱۴۰۰، کشورهای جمهوری آذربایجان و روسیه از فهرست ده کشور نخست در زمینه صادرات کالا خارج و کشورهای تایلند و عمان وارد این فهرست شدند. نسبت تمرکز برای سه، پنج و ده کشور اول در این سال، به ترتیب به ۶۱/۰، ۷۴/۱ و ۸۵/۸ درصد رسید که نسبت به سال ۱۳۹۹ نشان‌دهنده کاهش تمرکز صادرات در هر سه سطح می‌باشد.

در سال ۱۴۰۰، مقصد ۹۳/۳ درصد از کالاهای صادراتی کشور به ارزش ۴۵/۱ میلیارد دلار، کشورهای آسیایی بود. قاره اروپا، با اختصاص ۱/۸ میلیارد دلار و سهم ۳/۷ درصدی از صادرات گمرکی کشور، در جایگاه دوم قرار گرفت و پس از آن، قاره‌های آفریقا، آمریکا و اقیانوسیه در رده‌های بعدی قرار گرفتند.

توزیع جغرافیایی صادرات کالاهای گمرکی برحسب گروه کشورها نشان می‌دهد که در سال ۱۴۰۰، ارزش صادرات به کشورهای عضو اسکاپ، کشورهای عضو سازمان همکاری اقتصادی، کشورهای عضو اتحادیه پایاپای آسیایی و کشورهای عضو اتحادیه اروپا به ترتیب به میزان ۳۰/۸، ۱۰/۸، ۳/۴ و ۱/۰ میلیارد دلار تحقق یافت.

۱۳-۴- رابطه مبادله گمرکی[1]

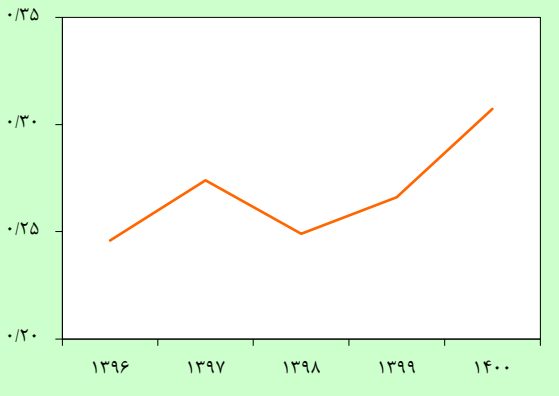
افزایش ۱۱/۶ درصدی قیمت هر تن کالای وارداتی و ۲۹/۱ درصدی قیمت هر تن کالای صادراتی، رابطه مبادله گمرکی را تقویت کرد و با افزایش ۱۵/۷ درصدی از ۰/۲۶۶ در سال ۱۳۹۹ به ۰/۳۰۷ در سال مورد بررسی رسید.

(دلار) **جدول ۱۳-۸- رابطه مبادله بازرگانی(گمرکی)**

	سال			درصد تغییر	
	۱۳۹۸	۱۳۹۹	۱۴۰۰	۱۳۹۹	۱۴۰۰
ارزش هر تن کالای صادراتی	۳۰۷	۳۰۶	۳۹۵	-۰/۲	۲۹/۱
ارزش هر تن کالای وارداتی	۱۲۳۱	۱۱۵۳	۱۲۸۷	-۶/۳	۱۱/۶
رابطه مبادله گمرکی	**۰/۲۴۹**	**۰/۲۶۶**	**۰/۳۰۷**	**۶/۶**	**۱۵/۷**

ماخذ: آمار بازرگانی خارجی کشور، گمرک جمهوری اسلامی ایران

نمودار ۱۳-۹- رابطه مبادله گمرکی

۱- فقط شامل صادرات و واردات گمرکی کشور است؛ بنابراین، رابطه مبادله محاسبه شده در این قسمت با ارقام ارائه شده در فصل دوم (تولید و هزینه ناخالص داخلی) متفاوت است.